

Mirosavljević, Anja

PROŠIRENI SAŽETAK PROJEKTA/ISTRAŽIVANJA „Proces izlaska djece i mladih iz alternativne skrbi u RH- stanje i izazovi“

Naručitelj projekta:

Udruga „Igra“ za pružanje psihosocijalnih usluga i edukacija, Zagreb

Voditeljica projekta:

Izv. prof. dr. sc. Anja Mirosavljević, Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju (E-MAIL: anja.mirosavljevic@erf.unizg.hr)

Suradnice na projektu:

Izv. prof. dr. sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

Izv. prof. dr. sc. Ivana Maurović

Prof. dr. sc. Ivana Borić

Dr. sc. Andrea Ćosić

Razdoblje provođenja projekta:

Listopad, 2023. – svibanj, 2024.

Istraživanje je financirano sredstvima Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike u sklopu programa Centar za mlade iz alternativne skrbi Udruge Igra.

U Zagrebu, svibanj, 2024.

SADRŽAJ

1. RELEVANTNOST I RACIONALA ISTRAŽIVANJA	3
2. SVRHA I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA	4
3. OPĆI CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	4
4. METODOLOGIJA	5
5. REZULTATI I ZAKLJUČCI	8
5.1. ZAKLJUČCI ANALIZE PRAVNIH DOKUMENATA	8
5.2. ZAKLJUČCI ANALIZE STATISTIČKIH POKAZATELJA O POSTTRETMANU I DJECI I MLADIMA KOJI IZLAZE IZ SKRBI U RH	9
5.3. ZAKLJUČCI ANALIZE DOSADAŠNJIH HRVATSKIH ISTRAŽIVANJA NA TEMU PROCESA IZLASKA IZ SKRBI OD 2014. DO 2024. GODINE	10
5.4. REZULTATI I ZAKLJUČCI KVALITATIVNE ANALIZE FOKUSNIH GRUPA SA STRUČNJACIMA I PREPORUKE	11

Ovim putem iskreno zahvaljujemo svim sudionicima ovog istraživanja koji su spremno i otvoreno podijelili svoja iskustva i razmišljanja o djeci i mladima koji izlaze iz alternativne skrbi!

Istraživački tim

1. RELEVANTNOST I RACIONALA ISTRAŽIVANJA

Izlazak iz skrbi nije samo trenutak kada se donese odluka o prekidu smještaja djeteta/mlade osobe, stoga se u suvremenoj literaturi i praksi i koristi termin „djeca i mladi u procesu izlaska iz skrbi“. On se odnosi na svu djecu i mlade u periodu **od godinu do dvije prije izlaska i minimalno godinu do dvije nakon izlaska**. Drugim riječima, priprema za izlazak i podrška nakon izlaska iz skrbi zapravo su jedan cjeloviti i povezani proces (Kusturin, 2014; Mirosavljević, 2013).

Proces odrastanja uobičajeno obuhvaća stjecanje emocionalnih, socijalnih, interpersonalnih i životnih vještina te se događa postepeno i uz podršku obitelji. Osamostaljivanje mladih proporcionalno je **osobnoj spremnosti, željama i mogućnostima mlade osobe** (Sladović Franz, 2014). **Kada je riječ o mladima koji izlaze iz alternativne skrbi, valja spomenuti kako je njihova tranzicija u odraslu dob i neovisnost nagla i nejednaka te se odvija pod pritiskom i nastupa puno ranije nego kod njihovih vršnjaka** (Mednes i sur., 2011; Sulimani-Aidan i sur., 2019). Njihov je put u odraslost istovremeno ubrzan i zgusnut (Stein, 2006). Dixon i Stein (2005) navode da mladi koji napuštaju skrb započinju samostalni život ranije nego njihovi vršnjaci koji nisu u skrbi, te se moraju nositi s velikim promjenama u svom životu- npr. kako upravljati kućanstvom, pronaći put do obrazovanja, osposobljavanja ili zaposlenja ili se pak suočavaju s nezaposlenošću ili osnivanjem obitelji u ranom razdoblju nakon napuštanja skrbi. Mladi koji izlaze iz skrbi **ranjiva su skupina koja se suočava s nizom problema** u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, stanovanju, a njihovi ishodi u temeljnim životnim područjima odraslosti, uključujući obrazovno postignuće, rizično ponašanje i mentalno zdravlje, manje su pozitivni u usporedbi s njihovim tipičnim vršnjacima u općoj populaciji (Day i sur., 2011; Mendes i sur., 2014; Stein i Dumaret, 2011; Zeira i sur., 2014). Mladi koji su odrastali u skrbi čine velik udio u različitim marginaliziranim skupinama odraslih osoba (Mann-Feder, 2019), a **vjerojatnost njihove socijalne isključenosti čak je do deset puta veća nego u njihovih vršnjaka** (Jackson i Saradev, 2001). Baker (2015) u pregledu osamdeset različitih istraživanja provedenih u Ujedinjenom Kraljevstvu od 2002. do 2015. godine navodi kako su, prije nego što su izašli iz skrbi, mnogi sudionici istraživanja bili vrlo entuzijastični zbog izlaska, kao i samog osamostaljenja, no pokazalo se kako iskustvo samostalnosti nije doživljeno onako kako su željeli i nadali se.

Stoga je proces izlaska iz alternativne skrbi izuzetno važan i podrazumijeva tri međusobno povezane komponente, a to su **priprema za izlazak iz skrbi, tranziciju/izlazak iz skrbi i praćenje i podršku nakon izlaska iz skrbi/postintitucijsku skrb**.

Stein i Wade (2000) navode kako je tijekom tog procesa nužno **uvažavati činjenicu da su mladi koji izlaze iz skrbi heterogena skupina te da se međusobno razlikuju vezano uz njihova iskustva prije skrbi, iskustva u skrbi te uz kulturalno ili etničko podrijetlo**. Zato priprema za izlazak iz skrbi mora biti temeljena na **načelu individualizacije i poštivanju individualnih karakteristika, potreba i mogućnosti pojedinca i njegovog okruženja**. Uz navedena ranija iskustva mladih, proces izlaska iz skrbi značajno determiniraju i sadašnja **socijalna podrška i dob mladih** (Mendes i Moslehudin, 2006, prema Brady i sur., 2020). Istraživanja su pokazala da su **potrebe mladih u alternativnoj skrbi često kompleksne i brojne što zbog razloga njihova ulaska u skrb, što zbog iskustava i izazova povezanih sa samim životom u skrbi** (Brady i sur., 2020).

Rezultati istraživanja u ovom području konzistentno ukazuju na to da **mladima u pravilu nedostaje financijska, praktična i emotivna podrška od njihovih obitelji ili odrasle osobe od povjerenja** (Baker, 2017; Kersley i Estep, 2014; Stein, 2006), a **postojeće obiteljske veze najčešće su problematične**. Ti su mladi u većem riziku od neuspješne tranzicije u odraslu dob te je **veća vjerojatnost da će njihov životni put biti obilježen lošim**

životnim i razvojnim ishodima uslijed teškoća s kojima se suočavaju (Courtney i Hughes-Huering, 2005). Za dio njih samostalnost je obilježena ranim roditeljstvom, beskućništvom, nezaposlenošću, ovisnošću o socijalnim davanjima, usamljenošću, a ponekad i problemima mentalnog zdravlja i sukoba sa zakonom (Stein, 2006; Kusturin, 2020). Opći trend zabilježen u istraživanjima jest taj da su ishodi u odnosu na obrazovanje, zdravlje i dobrobit relativno lošiji za djecu i mlade u skrbi (Baker i sur., 2019; Gypen i sur., 2017; Stein, 2012; Stein i Munro, 2008). Međutim desetljeća istraživanja također su pokazala da su ishodi bolji kada mlada osoba ima pozitivne resurse u svom životu, kao što su stabilnost i kontinuitet skrbi, snažni pozitivni odnosi, profesionalna podrška i osobna motivacija. **Kao ključna tema u istraživanjima ishoda pokazala se važnost podržavajućih odnosa i održavanja kontinuiteta u životima mladih u procesu izlaska iz skrbi** (Baker, 2017; Fahlberg, 2012; Stein, 2012; Kusturin, 2020). Nadalje istraživanja pokazuju da **uspješan proces izlaska iz skrbi karakterizira stabilna, visoko kvalitetna skrb, barem jedan stabilan odnos, pozitivna školska iskustva, participacija mladih/mogućnost sudjelovanja u odlukama koje su za njih važne, kao i postupna tranzicija iz skrbi** (Cashmore i Paxman, 1996; Kusturin, 2020).

Mladi koji izlaze iz skrbi najčešće od sustava alternativne skrbi ne primaju trajnu podršku koja se inače očekuje od dobrog roditelja (Mendes i Moslehudin, 2006, prema Sladović Franz, 2017), iako su im pomoć i podrška i dalje potrebni, posebno u prvom periodu samostalnosti, pa čak i ako se vraćaju svojim biološkim obiteljima (Sladović Franz, 2017).

Države kao pružatelji skrbi preuzele su odgovornost za osiguravanje kvalitetne skrbi za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Prema podacima UNDP-a (2006) i Eurochild-a (2010), mladi koji su odrastali u javnoj skrbi nakon izlaska se suočavaju s mnogobrojnim socijalnim rizicima.

U Hrvatskoj postoje sporadična istraživanja na temu procesa izlaska iz skrbi (npr. Borić, Ćosić i Horvat (2022), Kusturin (2020), Mirosavljević (2023), Mirosavljević i Maurović (2021), Živković I Rajhvan Bulat (2023, Sladović Franz, 2017)) te je evidentan nedostatak sustavnog pristupa ovoj temi. Pri tom je uočljiva i nešto veća usmjerenost ka perspektivi mladih u odnosu na stručnjake koji se bave posttremanskom zaštitom i sudjeluju u procesu izlaska iz skrbi.

2. SVRHA I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

Svrha istraživanja usmjerena je na razvoj politika i usmjeravanje praktičnog rada stručnjaka, odnosno unapređenje procesa izlaska mladih iz skrbi i sustava posttremanske zaštite za djecu i mlade u RH.

Istraživanje je inicirano od Udruge Igra koja se godinama bavi mladima koji su u riziku od socijalne isključenosti i u procesu su izlaska iz skrbi. „Igra“ kroz programsko područje „Socijalno uključivanje“ za cilj ima unapređenje stupnja socijalne uključenosti djece i mladih iz alternativne skrbi (Udruga „Igra“, 2019). Rezultati će izravno poslužiti za kreiranje Modela posttremanske zaštite na razini Hrvatske, smjernica za unapređenje sustava posttremanske zaštite odnosno ujednačavanje procesa izlaska iz skrbi i postinstitucijske skrbi za mlade.

3. OPĆI CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Opći cilj ovog istraživanja je istražiti i analizirati proces izlaska mladih iz skrbi¹ kroz analizu dostupnih službenih statističkih pokazatelja, zakonskog okvira i dosadašnjih hrvatskih istraživanja te kroz kvalitativno istraživanje perspektive stručnjaka koji su uključeni u proces izlaska iz skrbi.

Kako bi se odgovorilo na ovaj opći cilj, provest će se **desk analiza javno dostupnih statističkih pokazatelja o mladima koji izlaze iz skrbi**. Također se **analizirati relevantni međunarodni i nacionalni zakoni i dokumenti koji reguliraju ovo područje te će se identificirati primjeri dobre prakse**.

Analizom dostupnih istraživanja provedenih u hrvatskom kontekstu u zadnjih 10 godina sažet će se ključni nalazi koji se odnose na proces izlaska mladih iz skrbi (spoznaje u odnosu na procese pripreme za izlazak iz skrbi i podrške mladima nakon izlaska iz skrbi kao i ključne potrebe i izazove u procesu izlaska iz skrbi).

Potom će se kroz **provedbu kvalitativnog istraživanja steći dublji uvid u probleme, izazove i potrebe mladih kao i sam proces izlaska iz skrbi kao i uloge različitih dionika u procesu izlaska iz skrbi, i to kroz perspektivu stručnjaka** koja je u znanstveno stručnoj literaturi u RH zanemarena (za razliku od perspektive mladih). Perspektiva stručnjaka koji su uključeni u proces izlaska iz skrbi u Hrvatskoj iznimno je važna a obuhvaća one koji pripremaju mlade za izlazak, odnosno pružaju im podršku i pomoć nakon izlaska iz skrbi, a to su: stručni djelatnici zaposleni u ustanovama alternativne skrbi, stručnjaci u PU zavoda za socijalni rad, predstavnici relevantnih organizacija civilnog društva koji se bave podrškom mladima koji izlaze iz skrbi.

ISTRAŽIVAČKA PITANJA

1. Koji dokumenti reguliraju područje posttremanske zaštite (pripreme za izlazak i postinstitucijske skrbi za mlade u RH)? (desk analiza)
2. Koje su postojeće spoznaje o toj temi u RH? (desk analiza)
3. Koje su potrebe i izazovi za mlade u procesu izlaska iz skrbi? (fokus grupe)
4. Koliko su mladi spremni za izlazak iz skrbi i što utječe na spremnost za izlazak? (fokus grupe)
5. Koji su izazovi za stručnjake tijekom proces izlaska iz skrbi? (fokus grupe)
6. Kako sudionici opisuju proces izlaska iz skrbi (suradnja, uloge različitih dionika i aktera u procesu izlaska iz skrbi, podrška dostupna mladima tijekom i nakon izlaska iz skrbi)? (fokus grupe)
7. Koje su dobre prakse i programi podrške koje su se pokazale uspješnima u olakšavanju procesa izlaska iz skrbi? (fokus grupe)
8. Koje su ključne preporuke za poboljšanje procesa izlaska iz skrbi? (fokus grupe)
9. Kako sudionici govore o beskućništvu mladih koji su izašli iz skrbi? (fokus grupe)
10. Koje su ključne preporuke za poboljšanje procesa izlaska iz skrbi? (desk analiza i fokus grupe)

4. METODOLOGIJA

Kada je riječ o **desk analizi**, provedena je analiza sekundarnih podataka. Analizirana su dostupna istraživanja u Hrvatskoj na ovu temu kao i relevantni dokumenti i dostupni javni statistički pokazatelji koji se izravno odnose na predmet istraživanja (potrebe i izazovi mladih koje izlaze iz skrbi, usluge i dostupna podrška

¹ Sinonimi su i sustav posttremanske zaštite, odnosno sustav brige o mladima koji izlaze iz skrbi.

mladima, uloga različitih dionika u procesu izlaska iz skrbi, dostupnost adekvatnog stanovanja mladima koji izlaze iz skrbi).

U U **kvalitativnom dijelu istraživanja** sudjelovalo je nekoliko različitih uzoraka, odnosno skupina sudionika (stručnjaci koji provode pripremu mladih za izlazak iz skrbi i stručnjaci koji provode postinstitucijsku skrb). Ključan princip izbora sudionika njihovo je znanje i iskustva u odnosu na područje koje se istražuje. Stoga svi ovi sudionici trebaju zadovoljiti kriterij „sudionika bogatih informacijama“ kako ga opisuje Patton (2002).

Prva skupina sudionika odnosi se na **stručnjake zaposlene u institucijama alternativne skrbi u sustavu socijalne skrbi koji su direktno uključeni u rad s mladima koji se pripremaju za izlazak iz skrbi**. Riječ je o stručnim djelatnicima tih ustanova (npr. dječji domovi², odgojne ustanove³, SOS DSH...) Oni također moraju imati iskustvo pružanja podrške mladima kod pripreme za izlazak iz skrbi s barem 2 mladima, te njihovo iskustvo rada na toj temi mora biti relevantno i vrijedno. Riječ je o namjernom svrhovitom uzorku bogatom informacijama za predmet istraživanja. Unutar ovog uzorka, riječ je sljedećim subuzorcima:

- U istraživanju je u tri fokusne grupe sudjelovalo 9 stručnjaka **djelatnika dječjih domova/sada centara za pružanje usluga u zajednici** koji rade na poslovima smještaja i organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku u ukupno 9 ustanova (CPUZ Maestral, CPUZ Vrbina, CPUZ I.N. Mažuranić, CPUZ „Kuća sretnih ciglica“, CPUZ Sv. Ana, DD Ruža Petrović, CPUZ V. Nazor, Kuća Sv. Franje i Udruga Nova budućnost).
- U dvije fokusne grupe sudjelovalo je **ukupno 5 stručnjaka koji rade u tzv. stambenoj zajednici u različitim ustanovama**. Tako je njih dvoje zaposleno u organiziranom stanovanju uz povremenu podršku u sljedećim ustanovama: CPUZ Zagreb, CPUZ Lipik, dvoje sudionika predstavljali su rad u SOS DSH, a jedna sudionica je voditeljica socijalnih usluga u Centru za nestalu i zlostavljanu djecu te je prezentirala rad njihove stambene zajednice.
- **Odgojne ustanove** predstavljalo je 8 sudionika, te su se na poziv za istraživanje odazvale sljedeće ustanove: CPUZ Zagreb-Dugave, CPUZ Split, CPUZ Zadar, CPUZ Banija Karlovac, CPUZ Mali Lošinj, COO Lug, Udruga Breza.

Druga skupina sudionika odnosi se na **udomitelje i udomiteljske udruge** i činilo ju je 8 sudionica koje su predstavnice Foruma za kvalitetno udomiteljstvo, predstavnice Udruge Zipka, Udruge Nada Ivanec, Udruge

² U RH postoji 18 organizacija /ustanova koji funkcioniraju kao dječji domovi, a to su: Caritas Zagrebačke nadbiskupije, Centar za pružanje usluga u zajednici Klasje Osijek, Centar za pružanje usluga u zajednici Lipik, Centar za pružanje usluga u zajednici Vladimir Nazor, Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar, Dječji dom Ivana Brlić Mažuranić Lovran, Dječji dom Maestral Split, Miljenko i Dobrila - Kaštel Lukšić - Podružnica DD Maestral, Dječji dom Maslina, Dječji dom Ruža Petrović, Dječji dom SOS-Dječje selo Ladimirevci, Dječji dom SOS-Dječje selo Lekenik, Dječji dom Sv. Ana Vinkovci, Dječji dom Vrbina, Dječji dom Zagreb, Hrvatska provincija Karmelićanki Božanskog Srca Isusova, Križevačka eparhija, Udruga za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji Nova budućnost, Kuća sretnih ciglica - Slavonski Brod.

³ U RH postoji 13 organizacija koje funkcioniraju kao odgojne ustanove u sustavu socijalne skrbi, a to su: Centar za odgoj i obrazovanje Lug, Centar za pružanje usluga u zajednici Split, Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar, Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb-Dugave, Centar za pružanje usluga u zajednici Pula- Pola, Centar za pružanje usluga u zajednici Banija- Karlovac, Centar za pružanje usluga u zajednici Osijek, Centar za pružanje usluga u zajednici Rijeka, Odgojni dom Ivanec, Odgojni dom Mali Lošinj, Odgojni dom Mali Lošinj - Podružnica Cres, Udruga za rad s mladima Breza, Centar za pružanje usluga u zajednici Zagorje.

udomitelja djece Međimurja, Udruge udomitelja Primorsko-goranske županije. Dio sudionica uključen je i u rad navedenih udruga ali i pružaju uslugu udomiteljstva (njih 7 profesionalno se bavi udomiteljstvom).

Treća skupina sudionika odnosi se na **5 djelatnika organizacija civilnog društva koji se bave radom s mladima koji izlaze iz skrbi** i dolaze iz Udruge Igra, Udruge Most, udruge Sirius, Hrvatske mreže za beskućnike i jedne stručnjakinje zaposlene u vlastitom obrtu s bogatim iskustvom rada u procesu izlaska mladih iz alternativne skrbi. Riječ je o namjernom svrhovitom uzorku bogatom informacijama za predmet istraživanja.

Četvrtu skupina sudionika čini 6 stručnjaka koji provode postinstitucijsku skrb odnosno pružaju podršku djeci i mladima pretežito nakon izlaska iz alternativne skrbi i **zaposleni su u područnim uredima Zavoda za socijalni rad** (Odjeli za zaštitu djece i obitelj) u Područnim uredima u Rijeci (1 sudionica), Zagrebu (četiri sudionika) i Osijeku (1 sudionica). Iako je planirano uključivanje i stručnjaka iz PU Split, unatoč opetovanim molbama, nitko se nije odazvao na sudjelovanje u istraživanju (zbog, kako navode, manjka iskustva bavljenja ovom temom). Riječ je o stručnjacima koji su morali imati iskustvo pružanja podrške mladima koji su izašli iz skrbi s barem 2 mladima, te je to njihovo iskustvo relevantno i vrijedno. Riječ je o prigodnom uzorku.

U istraživanju su poštovana sva etička načela i dobivena je suglasnost Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Podaci dobiveni fokus grupama u kvalitativnom dijelu projekta, analizirani su deduktivnom tematskom analizom (prema Clarke i Braun, 2013). Obrada podataka provedena je u skladu s dogovorenim okvirom za analizu podataka kroz šest tema koje su određene na temelju uvida istraživača u prijepis fokusnih grupa prema skupinama sudionika (subuzorcima) i u skladu s konceptualnim okvirom i ciljevima istraživanja. Riječ je ovim temama: doživljaj spremnosti mladih koji izlaze iz skrbi i njihove potrebe u procesu izlaska iz skrbi, poteškoće i izazovi s kojima se mladi i stručnjaci tijekom procesa izlaska iz skrbi, opis provedbe procesa izlaska iz skrbi, suradnja s različitim dionicima u procesu izlaska iz skrbi, primjeri dobre prakse i mladi i beskućništvo.

5. REZULTATI I ZAKLJUČCI

5.1. ZAKLJUČCI ANALIZE PRAVNIH DOKUMENATA

Analizom su obuhvaćena ukupno **21 međunarodnih i domaćih dokumenata, odnosno različita zakona, pravilnika, strateška dokumenta i preporuke.**

Međunarodnim dokumentima je jasno istaknuta nužnost razvoja javnih politika za djecu i mlade u procesu izlaska iz alternativne skrbi, no Republika Hrvatska nema jasan smjer takvih politika. Parcijalno se prepoznaje važnost razvoja takvih politika kroz neke nacionalne planove koji su cjelovitom izvješću istraživanja spomenuti, no oni ipak ne obuhvaćaju sustavan i sveobuhvatan pristup razvoju javnih politika za djecu i mlade u procesu izlaska iz alternativne skrbi. Osim toga, u RH ne postoji koordinacijsko tijelo ili službena osoba koja bi trebala ukazivati na potrebe djece i mladih u procesu izlaska iz skrbi te sukladno tome zagovarati razvijanje različitih javnih politika i programa podrške i pomoći.

U odnosu na zakonsku regulativu u sustavu socijalne skrbi i pravosuđa, moguće je zaključiti kako postoje **relativno zadovoljavajući propisi pretežito široko pisani kojima su stvoreni preduvjeti za adekvatan proces izlaska korisnika iz skrbi te da je posttretman relativno dobro normiran u Hrvatskoj.** No, evidentno je i da **to područje pokriva velik broj zakona i pravilnika što može biti i prepreka u implementaciji i provedbi istih u praksi.** Pri tome valja napomenuti kako su hrvatski zakoni vezani generalno uz alternativnu skrb dobro normirani, međutim, zasebna legislativa vezana uz posttretman, naknadnu skrb ili proces izlaska iz skrbi ne postoji. Hrvatska, dakle, nema *lex specialis* u području posttretmana ali **niti nacionalnu strategiju s jasno definiranim ciljevima, mjerama i aktivnostima za osiguravanje posttremanske podrške djeci i mladima** (za razliku od većine razvijenih europskih zemalja poput npr. Nizozemske, Slovenije, Engleske, Švedske).

Pohvalno je što je u novom Zakonu o socijalnoj skrbi omogućeno produženje alternativne skrbi do (najdulje) 26 godine. No zakonske promjene, da bi se implementirale u praksu, mora pratiti adekvatna podrška od nadležnih ministarstava, kao i adekvatan broj stručnjaka u sustavu koji će se baviti tom temom i područjem kao i adekvatno financiranje usluga i različitih oblika podrške. Iz pregleda zakona vidljivo je da se dio podrške odnosi na produljenu skrb (odnosno dopuštanje mladima da ostanu u alternativnoj skrbi i nakon punoljetnosti), ali i na naknadnu skrb- kroz pružanje različitih oblika podrške i pomoći nakon izlaska iz skrbi. Pri tome je **evidentno da je za djecu i mlade počinitelja kaznenih djela i djecu i mlade izdvojene u udomiteljske obitelji posttretman oblatoran, a procedure, vremenski okvir (mada su dosta kratki) kao i odgovornosti pojedinih dionika i aktera jasnije definirane u odnosu na druge skupine mladih iz alternativne skrbi.**

Sumirajući izvješća i dokumente koji se na različite načine bave ovom temom, moguće je izdvojiti i neke **prepreke provedbi procesa izlaska djece i mladih iz alternativne skrbi: nepostojanje jasnih mehanizama praćenja i evaluacije zakona i strategija, nepostojanje mehanizama sankcioniranja u slučaju nepoštivanja pravnih odredbi i strateških mjera te nepostojanje (ili ih je jako malo) informacija koja se odnose na zakone i odredbe koje se tiču djece u obliku prilagođenom djeci i mladima i ne postojanje sustavnog pregleda zakona i prava koja djeca i mladi kao korisnici različitih sustava (socijalne skrbi, zdravstva, obrazovanja, pravosuđa...) imaju.**

Zakonska osnova posttretmana izuzetno je važna jer daje uporište za zaštitu prava i najboljeg interesa djece i mladih koji izlaze iz skrbi ili su u procesu izlaska iz skrbi, te omogućuje kreiranje/ponudu i osiguravanje usluga, naknada i prava, odnosno daje temelj za kreiranje i ponudu različitih oblika materijalne i nematerijalne oblike pomoći i podrške tim mladima u različitim sektorima (odgoja i obrazovanja, socijalne skrbi, pravosuđa, zdravstva, rada itd). Podrška i prava koju ti mladi imaju moraju biti utemeljeni na zakonskoj osnovi (po mogućnosti u vidu zakona koji se bavi specifično djecom i mladima u procesu izlaska iz skrbi), ali i u pratećim javno političkim dokumentima i procedurama. I strana istraživanja pokazuju da **specijalizirana i dobro razvijena legislativa vezana uz posttretman dovodi do povećane dostupnosti posttretmanskih servisa i podrške djeci i mladima** (Strahl i dr., 2020). Pri tom se napominje kako legislativa koja propisuje obligatorno postupanje svih relevantnih dionika i aktera da pružaju usluge i različite oblike podrške i pomoći mladima koji izlaze iz skrbi ali i koja omogućuje i propisuje način na koji se mladi mogu žaliti na te usluge i servise, je važan čimbenik koji pomaže osigurati da mladi koji izlaze iz skrbi zaista i koriste podršku koja im je dostupna.

5.2. ZAKLJUČCI ANALIZE STATISTIČKIH POKAZATELJA O POSTTRETMANU I DJECI I MLADIMA KOJI IZLAZE IZ SKRBI U RH

Službeni javno dostupni podaci o izlasku djece i mladih iz sustava skrbi prikupljaju se nesustavno i nepotpuno u odnosu na određene skupine djece i mladih. U izvješćima nadležnih ministarstava detaljniji podaci dostupni su samo o izlasku djece i mladih iz usluge udomiteljstva i izlaska iz skrbi djece i mladih s teškoćama u razvoju. Pri tome, u službenim izvješćima nema dostupnih podataka o izlasku iz skrbi za djecu i mlade bez adekvatne roditeljske skrbi i djece i mlade s problemima u ponašanju. U odnosu na skupine djece i mladih za koje se prikupljaju podaci, nedostaju podaci u odnosu na dob i spol, te se razlozi prekida smještaja navode vrlo široko i na općenitoj razini.

U izvješćima drugih službenih tijela i ustanova (npr. Izvješća Pravobraniteljice za djecu) moguće je primijetiti prikupljanje podataka u odnosu na prekid smještaja za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi, no nema praćenja podataka u odnosu na djecu i mlade s problemima u ponašanju. Praćenje izlaska iz skrbi za djecu i mlade s problemima u ponašanju je nesustavno i često se radi o skupini koja je „nevidljiva“ kroz statistike.

Manjkaju podaci o prihvaćanju mogućnosti produljene skrbi (do npr. 26 godine) i razlozima za to, kao i o tome jesu li mladi s najkompleksnijim potrebama uopće u mogućnosti i imaju pristup koristiti dostupna i postojeća prava i usluge. Nedostaje i longitudinalnih podataka kao što su podaci o djeci i mladima koji više puta ulaze u skrb, razlozima prekida smještaja ili skrbi, gdje odlaze nakon izlaska, koliko dugo su bili u određenom obliku skrbi prije izlaska (kada su ušli u skrb, a kada izašli). Nedostaje i jasnih podataka o mladima koji dosežu zakonsku dob za izlazak i mladima koji ostaju u skrbi i nakon zakonske dobi za izlazak te podataka koliko djece i mladih izlazi i prije zakonske/dobne granice za izlazak i zašto (npr. jer su se sredile obiteljske prilike). Nema niti informacija o tzv. srodničko skrivenom ili udomiteljstvu „u sjeni“ (kada rodbina brine i skrbi o djetetu no nije službeno prijavila udomiteljstvo socijalnim službama) kao i broju mladih koji su „ilegalno“ u skrbi radi krizne situacije u kojoj su se našli, niti o broju neformalnih usluga savjetovanja i podrške mladima nakon izlaska iz skrbi koje odgajatelji i udomitelji pružaju mladima nakon formalnog izlaska. Potom, nismo naišli niti na podatke koji je broj mladih s ranijim iskustvom života u skrbi u nekom obliku skrbi za beskućnike i koji je broj takvih maloljetni roditelj.

Zaključno, javno dostupni službeni/statistički i administrativni podaci o djeci u alternativnoj skrbi i koja izlaze iz alternativne skrbi **nisu pouzdani, ograničenog su dometa i kvalitete, te su teško usporedivi kada je riječ o različitim izvorima podataka** (iz različitih izvora npr. podaci Pravobraniteljice za djecu i podaci nadležnog ministarstva).

5.3. ZAKLJUČCI ANALIZE DOSADAŠNJIH HRVATSKIH ISTRAŽIVANJA NA TEMU PROCESA IZLASKA IZ SKRBI OD 2014. DO 2024. GODINE

Znanstvena, istraživačka produkcija o djeci i mladima koji izlaze iz alternativne skrbi u posljednjih 10 godina ukazuje na prosječno objavljena 2 rada godišnje pri čemu je evidentno da su **sustavna, obuhvatna istraživanja ove teme i populacije rijetka**.

Utvrđeno je da se **takvom vrstom istraživanja pretežito bave grupe istraživača s nekoliko fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Pravnog fakulteta/Studijskog centra socijalnog rada)**, bilo da su potaknuti vlastitim interesom i unutaršnjom motivacijom ili angažirani, pa ih financiraju druge organizacije, primjerice, UNICEF, SOS DSH, te rjeđe- ministarstva (nadležno za poslove socijalne skrbi ili znanosti i obrazovanja).

Uz spomenute institucije, javljaju se, mada rjeđe- i pojedinci iz prakse, udruge i sl., koji su često vođeni vlastitim interesom za temu, no tada su takva istraživanja/projekti obično manjeg dometa. Vidljivo je i da **udruge i nevladine organizacije često služe i kao posrednik ka potencijalnim sudionicima istraživanja s obzirom na populaciju i korisnike s kojima rade** (beskućnici, mladi koji su izašli iz skrbi i sl.). Također, posljednjih godina postoji dosta živa aktivnost i **interes studenata za istraživanje ove tematike za potrebe izrade vlastitih diplomskih radova**, no riječ je o malim projektima i teže dostupnima široj javnosti, budući da u bazi diplomskih radova Dabar, nažalost, nisu javno dostupni.

Zaključno se može reći da, iako je **dio analiziranih radova tematski povezan, istraživanja u ovom području su međusobno neumrežena i nepovezana, što nužno nije loše, ali u situaciji malih resursa pokazuje se neefikasnim**. Stoga, u budućim istraživanjima treba krenuti od postojećih saznanja i projekata te istraživati teme koje nisu istražene u dovoljnoj mjeri. Pritom treba kombinirati metodološke pristupe (dominantna su sada kvalitativna istraživanja i perspektiva mladih o određenim temama je dobro zastupljena) te provjeriti učinak spoznaja istraživanja i njihovu diseminaciju u praksu i na javne politike. Poželjno bi bilo i provoditi **akcijska istraživanja kao i longitudinalna istraživanja s mladima i u buduću bi bilo dobro istraživati razvojne, dugoročne- životne ishode osoba koje su bile u skrbi tijekom djetinjstva i adolescencije. Nedostaje istraživanja koja fokus imaju na teorijama ili suvremenim konceptualnim okvirima** (mada manji dio istraživanja ima u podlozi koncept otpornosti mladih i teoriju životnog puta) i njihovoj provjeri te se u proteklih 10 godina pretežito radi o opisnim istraživanjima. Potrebno je i više **međunarodnih (komparativnih) istraživanja kao i istraživanja učinkovitosti javnih politika i njenih mjera**.

5.4. REZULTATI I ZAKLJUČCI KVALITATIVNE ANALIZE FOKUSNIH GRUPA SA STRUČNJACIMA I PREPORUKE

U nastavku će biti prikazani sažeti rezultati za svaki pojedinačno istraživačko pitanje za sve poduzorke/perspektive.

- **Koje su potrebe i izazovi za mlade u procesu izlaska iz skrbi i koliko su mladi spremni za izlazak iz skrbi?**

Sudionici iz „dječjih domova“ (CPUZ) smatraju da mladi pokazuju izrazitu potrebu za kontinuiranom socijalnom i praktičnom podrškom dvije do tri godine po izlasku. Prije izlaska iz skrbi mladi ne shvaćaju što izlazak znači i koje izazove nosi. Spremnost mladih za izlazak iz skrbi varira ovisno o pojedincu i ovisi primarno o osobnim obilježjima korisnika (spol- djevojke rizičnije radi bijega u partnerstvo i majčinstvo kao strategija izlaska iz skrbi, intelektualno funkcioniranje, mentalno zdravlje, pripadnost nacionalnoj manjini (posebice romskoj), stupanj završenog obrazovanja i stupanj zasićenosti korisnika životom u alternativnoj skrbi). Ističu se problemi predugog života korisnika u skrbi s jedne strane, ali i prekratko vrijeme života u organiziranom stanovanju prije izlaska s druge strane što također utječe na spremnost mladih za izlazak. Spremnost ovisi i o dostupnoj socijalnoj mreži mladih i njenoj kvaliteti pri čemu mladima iz skrbi najčešće nedostaje socijalna podrška što otežava njihovu integraciju nakon izlaska iz skrbi. Često je jedina socijalna mreža koju imaju mreža vršnjaka koji su također odrasli u skrbi (jer se tu sjećaju prihvaćeno) što povlači za sobom i pitanja razvoja identiteta mladih odraslih u skrbi.

Mladi imaju potrebe za psihoterapijskom i tretmanskom podrškom vezano uz proradu traumatskih iskustava i emocionalnih teškoća. Emocionalnoj podršci i proradi teških iskustava generalno se ne pridaje dovoljna pažnja ni tijekom života u skrbi ni po izlasku.

Budući da se dio mladih vraća u svoje primarne obitelji, koje su opterećene brojnim problemima, ali i dodatni teret mladima, izazov mladima je odupiranje manipuliranju i iskorištavanju od strane članova obitelji kako bi oni ostvarili beneficije što utječe na kvalitetu života mladih nakon skrbi.

Potrebe i izazovi za mlade su: pronalazak adekvatnog smještaja i posla (posebno zadržavanje posla), stabilnost (u osobnim odnosima i poslu), ali i ne cijenjenje odnosno ne razumijevanje vrijednosti novca i materijalnih dobara kao i vrijednosti rada općenito pa je potrebno s njima raditi na vrijednostima i financijskom opismenjivanju.

Sudionici iz stambenih zajednica (i organiziranog stanovanja s povremenom podrškom iz dječjih domova) se također slažu da mladi imaju potrebu za dugotrajnom i kontinuiranom podrškom nakon izlaska (pri čemu ističu da im se velik dio korisnika nakon izlaska javlja i traži pomoć i podršku što otežava rad s trenutnim korisnicima budući da taj dio nije formalno i zakonski uređen). Sudionici iz stambenih zajednica također se slažu da spremnost mladih ovisi o njihovim pretežito individualnim obilježjima (intelektualne sposobnosti, resursi, otpornost, osobne kompetencije, obrazovni status i stručna sprema/uspješnost u obrazovanju, sigurnost zaposlenja, pozitivan pogled na budućnost) kao i odluka mladih da se ne vraćaju i u primarnu/biološku obitelj po izlasku (koja s njima manipulira i iskorištava ih te je disfunkcionalna), a manje o „nadogradnji“ koji su dobili tijekom organiziranog stanovanja s povremenom podrškom. Stručnjaci smatraju da već pri dolasku mladih u

stambenu zajednicu mogu procijeniti buduće ishode mladih nakon izlaska. Dio sudionika spremnost mladih na izlazak povezuje i s njihovim ranijim iskustvima i kvalitetom skrbi prije dolaska u stambenu zajednicu.

Mladi se kod izlaska suočavaju s ambivalentnim stavovima i unutarnjim konfliktima jer osjećaju strah i neizvjesnost od izlaska, ali i želju da što prije izađu.

Potrebe mladih prema ovoj skupini sudionika istovjetne su perspektivi sudionika iz dječjeg doma, a to su: zaposlenje i zadržavanje posla, smještaj, financijsko opismenjivanje i raspolaganje novcem, emocionalna nezrelost i teškoće te neprorađena traumatska iskustva kao i pitanje potrebe za pripadanjem, siromašna socijalna mreža i povezanost s mladima koji su iskusili život u skrbi, problemi s privrženosti, pravo na informacije (o pravima i uslugama koje su im dostupne i na koje imaju pravo), identitet i status djeteta iz skrbi. Dodaju i važnost razumijevanja razloga za izdvajanje iz obitelji i razumijevanje svoje prošlosti. Osim toga, mladi imaju problema u komunikaciji sa službenim osobama (i telefonski i uživo) pa ih tu treba osnaživati i poučavati.

Sudionici iz **odgojnih ustanova** smatraju da je spremnost mladih za izlazak vrlo individualna i ovisi o različitim čimbenicima: obiteljskim uvjetima i podršci obitelji (koje najčešće nema ili je neprimjerena) i osobnima kompetencijama mladih za samostalan život, ali i dobi ulaska u skrb (bolje kad dolaze mlađi). Individualne karakteristike koje utječu na spremnost mladih za izlazak su: kompleksnost potreba, psihičke teškoće, smanjena radna sposobnost zbog mentalnih problema, izraženi problemi u ponašanju. Korisnici s psihičkim problemima i/ili izraženim problemima u ponašanju često se smještavaju u druge ustanove kao oblik posttretmana ili završavaju kao beskućnici. Uz navedeno, i oblik/vrsta skrbi iz koje korisnici izlaze utječe na njihovu spremnost (klasični institucionalni tretman ili organizirano stanovanje pred izlazak- mada i u odnosu na to sudionici spominju kako je unutar organiziranog stanovanja situacija umjetna i mladi su i dalje pod značajnom kontrolom i podrškom odgajatelja). No, većina korisnika nije spremna za izlazak jer su između ostalog i kronološki i iskustveno mladi za sve izazove s kojima se suočavaju pa im je potrebna kontinuirana podrška. Prije izlaska nisu svjesni što ih čeka van ustanove i tek nakon izlaska se kod većine javlja strah i tada se javljaju odgajateljima. Pred izlazak vjeruju da su spremni i žele otići iz ustanove na što utječe i zasićenost institucionalnim tretmanom. No neki strah iskazuju i pred izlazak pa počinju manifestirati više rizičnih ponašanja kako bi produžili ostanak u ustanovi.

Mladi, dakle, imaju potrebu za kontinuiranom podrškom nakon izlaska- psihosocijalnom ali i konkretnom i praktičnom pomoći u svima aspektima života: zapošljavanje i zadržavanje ili promjena posla, niske plaće, stanovanje, zdravstvena skrb, administrativne procedure (prijava /odjava prebivališta, prijava na HZZ, HZZO, račun u banci...), financijska podrška- sufinanciranje stanova i prehrane, rješavanje egzistencijalnih problema i preuzimanje odgovornosti za svoje zdravlje (posebno ako moraju nastaviti psihijatrijsku podršku radi psihičkih tegoba). Problem je diskontinuitet skrbi i odnosa, a odgajatelji prestaju formalno biti odgovorni za mlade koji su izašli mada neformalno surađuju i dalje i pomažu im. Geografska izolacija ili udaljenost ustanove onemogućuje kontinuitet kontakata mladih s obitelji i prijateljima tijekom izdvajanja jer su mladi često iz udaljenih domicilnih sredina. Upozoravaju i na manjkav kontakt sa stručnjacima u HZSR što također svjedoči o diskontinuitetu odnosa. Problemi su i predrasude stanodavaca za najam stanova mladih iz odgojnih ustanova kao i visoke cijene najma.

Skupina iz fokusne grupe **udomitelja i udomiteljskih udruga** isto se slaže da mladi nisu spremni za izlazak iz udomiteljstva. Govore kako su s 18 godina premladi za to i nezreli. Spremnost na izlazak i samostalnost individualna je i ovisi o: spomenutoj dobi i ne/zrelosti, dobi ulaska u udomiteljstvo (kasnija dob-lošija

prognoza), odnosu prema novcu i raspolaganje novcem, životnim vještinama (kuhanje, održavanje kućanstva), individualnim obilježjima (intelektualne sposobnosti, problemi u ponašanju, mentalno zdravlje, teške traume, djevojke rizičnije radi odabira partnera i bijega iz skrbi u partnerstvo i majčinstvo). Spominju i obiteljske okolnosti kao jako važne (ne mogu se vratiti u biološke obitelji ili se vrate starim ponašanjima ako da).

Potrebe mladih su: svakodnevna podrška i nadzor i od udomitelja i sustava, postepen pristup pri osamostaljivanju, konkretna pomoć (financijska i stambena sigurnost), poboljšanje konkurentnosti na tržištu rada (kvalifikacije, obrazovanje, prekvalifikacije). Čak i kad formalno izađu iz skrbi, udomitelji često ostaju neformalna podrška mladima. Potom, mladima su teže dostupne stipendije. Osim toga, slabo poznaju nadležne radnike u HZSR te im se ukidaju prava u sustavu socijalne skrbi po zaposlenju, a mladi s kompleksnijim potrebama nemaju adekvatne opcije po izlasku iz skrbi što ih dovodi u rizik od socijalne izolacije ili neprimjerene skrbi.

Stručnjaci iz PU HZSR smatraju da su mladi slabo pripremljeni za izlazak što je rezultat sustavnog zanemarivanja ove teme godinama, ali i očekivanja da mladi iz skrbi odrastu ranije, pod pritiskom, brže i naglo u odnosu na svoje vršnjake. Smatraju kako je dobna granica od 18 godina preniska za izlazak i spremnost za samostalnost. Mladi imaju nedovoljnu podršku svoje obitelji, nisu pripremljeni na realne životne izazove (nemaju razvijen osjećaj pripadnosti, emocionalno nestabilni, neriješene traume, a ne znaju niti raspolagati imovinom i financijama, problemi su i stambeno zbrinjavanje i zaposlenje- zadržavanje posla). Nedostaje i koordinirani rad s obiteljima dok su izdvojeni i ukazuje se na potrebu intenzivnijeg rada s obiteljima i mladima (i tijekom izdvajanja ali posebno 6 mjeseci pred izlazak). Otvara se pitanje realnog kapaciteta za promjenu članova obitelji izdvojenih korisnika radi kompleksnih potreba. Dio mladih je u otporu prema formalnom sustavu i zasićeni su sa skrbi. Zato spominju mentore i vanjske voditelje i suradnike Zavoda ili stručnjake/odgajatelje iz ustanova koji bi trebali voditi te usluge i intervencije u procesu izlaska iz skrbi (pa i nakon izlaska).

Mladi često idealiziraju svoje obitelji i žrtve su njihovih manipulacija i obećanja pa bi se tijekom života u skrbi trebalo tretmanski na tome raditi. Oblik skrbi, duljina izdvajanja, dob ulaska u skrb i stabilnost skrbi, kao i kvaliteta tretmana/skrbi utječu na njihovu spremnost na izlazak i život nakon skrbi. Otvara se pitanje kvalitete tretmana u odgojnim ustanovama. Dio smatra da su mladi u udomiteljstvu (udomiteljske obitelji) u najgorem položaju od svih mladih u skrbi jer udomitelji nemaju adekvatnu podršku niti kontrolu od strane HZSR pa se predlaže veći broj mobilnih timova za podršku udomiteljima.

Posebno se osvrću na mlade s kompleksnim potrebama (psihičke teškoće, intelektualne teškoće) koji se premještaju u druge institucije kao oblik posttretmana ili završe u beskućništvu.

Sudionici iz **civilnog sektora** smatraju također kako mladi nisu spremni za izlazak iz skrbi i da se potreba za podrškom javi nakon nekog vremena po izlasku kad se mladi suoče sa životom. Kada govore o spremnosti za izlazak ističu: usvojenost životnih vještina, socijalne vještine, socijalnu mrežu mladih i sposobnost procjene pouzdanosti ljudi. Na spremnost utječu i ovi čimbenici: pozitivni pomaci u cijelom sustavu u odnosu na ranije (veći broj stambenih zajednica, radionice za mlade, mentorstvo, edukacije stručnjaka), oblik skrbi u kojem je mlada osoba bila i kuda se mlada osoba vraća nakon izlaska, te obiteljska podrška.

Potrebe i izazovi mladih su: smještaj i zaposlenje, slabije plaćeni poslovi, cijene najma, podrška mladima u svakodnevnim izazovima, briga za mentalno zdravlje (psihičke teškoće, teža mentalna oboljenja, anksioznost,

depresija) zbog čega trebaju specijalizirane usluge i podršku i u vidu psihoterapije, savjetovanja i psihijatrijske pomoći. Potom se spominje i podrška u obrazovanju (prekvalifikacija i dodatno osposobljavanje) i podrška i motivacija mladih za to, financijska pismenost, pravna pomoć i dostupnost informacija (o svojim pravima u različitim sektorima) te krizni smještaj.

Mladi manifestiraju emocionalne teškoće radi nedovoljne prorade traumatskih iskustava koje se javljaju godinama nakon izlaska. Uz to, javljaju se konflikti s biološkim obiteljima ako se vraćaju u obitelji. Suočavaju se i s administrativnim preprekama i pravnim preprekama (boravište, prebivalište, pristup osobnoj dokumentaciji i obiteljskim anamnezama), nedostupnošću zdravstvene skrbi („navigiranje“ zdravstvenim sustavom), nedostatkom personalizirane podrške od socijalnih radnika u HZSR.

- **Koji su izazovi za stručnjake tijekom proces izlaska iz skrbi?**

Stručnjaci iz dječjih domova govore o nedostatku odgojnih alata i metoda rada s korisnicima tijekom života u skrbi (posebno otvaraju pitanje posljedica za neadekvatna ponašanja djece i mladih), ali i nemogućnosti dovoljnog uvažavanja individualiziranog pristupa u radu s korisnicima radi obima posla. Spominju i prekapacitiranost ustanova, neadekvatnu organizaciju organiziranog stanovanja (u kojem se i dalje ne uče životne vještine), ali i neadekvatne suradnje s raznim državnim i javnim tijelima.

Sudionici iz stambenih zajednica (SZ) navode niz izazova: pitanje kriterija za ulazak u SZ ili organizirano stanovanje- mladi često nisu spremni za prelazak u takav oblik smještaja. Normativi i radni uvjeti neprimjereni su potrebama korisnika u organiziranom stanovanju uz povremenu podršku (30 korisnika- 1 odgajatelj) a to je vezano i uz generalno nespremljene mlade za ulazak u ovaj oblik skrbi koji nisu za to spremni niti pripremljeni u ranijem obliku skrbi. Očit je i pritisak sustava na prijem novih korisnika i hitne smještaje što se posljedično reflektira i na rad stambenih zajednica i posttretmansku zaštitu. Potom, informacije o uslugama i pravima mladih nisu lako dostupne i transparentne. Nadalje, mladi koji izlaze iz skrbi različito se zovu u različitim dokumentima i zakonima što otežava razumijevanje skupina kojima su oni zakonski definirani te im posljedično to otežava i ostvarivanje prava. Problem je i nedostatak međusektorske suradnje i normativnih propisa koji su katkad u međusobnoj koliziji. Otvaraju i pitanje procjene spremnosti mladih za prelazak u organizirano stanovanje ili SZ budući da dio mladih svakako nije spreman za to niti je to primjeren oblik stanovanja za njih jer imaju brojne i kompleksne potrebe. Uz to, izazovi su im i manjak organizacija civilnog društva u manjim mjestima i gradovima koji se bave posttretmanom pa se zalažu za poticanje razvoja takvih udruga te spominju izazove u suradnji s HZSR.

Sudionici iz odgojnih ustanova upozoravaju na nedostatak kontinuiteta skrbi za mlade, neumreženost različitih dionika u tom procesu, nepovezanost odgojnih ustanova i PU HZSR, manjak standardiziranih procedura i postupanja na razni države, te navode da prakse često ovise od dobroj volji i angažmanu stručnjaka u odgojnoj ustanovi, nema rada s obiteljima dok je dijete izdvojeno (niti od strane HZSR a odgojne ustanove to niti ne mogu jer su obitelji često udaljene od mjesta ustanove), neujednačeno postupanje PU HZSR, a ne postoji niti sustav praćenja mladih i službenih pokazatelja o mladima nakon izlaska iz skrbi. Ističu teškoće tretmanskog rada s mladima s kompleksnim potrebama tijekom smještaja te ističu potrebu za diferenciranim tretmanima u manjim skupinama korisnika (do 5).

Udomitelji nisu educirani i osposobljeni za udomljavanje djece s problemima u ponašanju i teškim mentalnim problemima (specijalizirano udomiteljstvo). Govore i o nedovoljnoj financijskoj podršci udomiteljima i da ulažu osobne resurse da pomažu mladima. Kvaliteta pripreme ovisi o pojedinom udomitelju te se u tom procesu

udomitelji osjećaju usamljeno. Resursi i prilike u pojedinim lokalnim zajednicama su vrlo različiti što utječe i na proces izlaska iz skrbi. Potom, neujednačeni kriteriji vidljivi su na razinama PU HZSR, ali i regionalne razlike u dostupnosti i pravima, uslugama i radu gradova i županija.

Sudionici iz **PU HZSR** kažu kako se stručnjaci suočavaju s nedovoljno promišljenim sustavom izlaska iz skrbi, manjkom koordinacije među dionicima, a mlađi/neiskusniji kolege i nedovoljnom jasnoćom oko opsega svojih obveza u procesu izlaska. Spominju neadekvatne provedene reforme u sustavu socijalne skrbi i manjak usluga (manjak intervencija za razne skupine korisnika, duge liste čekanja za uključivanje u usluge, manjak intervencija za nedobrovoljne klijenti i one s kompleksnim potrebama, manjak besplatne psihoterapije). Ističu i problem projektnog financiranja programa udruga.

Sudionici iz **civilnog sektora** navode organizacijske teškoće (rasporedi i koordinacija rasporeda različitih korisnika i voditelja programa; umorni korisnici za rad, a sastanci navečer), nedovoljnu komunikaciju s odgajateljima (za korisnike koji su uključeni u programe udruga). Potom govore o problemima s dostupnim informacijama i praćenjem odnosno nepostojanjem podataka o broju i obilježjima korisnika koji izlaze iz skrbi. Potom, neki mladi iskazuju nespremnost raditi na osobnim problemima što katkad otežava cjelokupni rad u procesu izlaska iz skrbi. Spominju i rizik od beskućništva za dio mladih koji su egzistencijalno ugroženi. Ističu i probleme s financiranjem projekata (gase se dobri projekti jer je isteklo financiranje) i birokratizaciju projektne dokumentacije od financijera.

- Kako sudionici opisuju proces izlaska iz skrbi (suradnja, uloge različitih dionika i aktera u procesu izlaska iz skrbi, podrška dostupna mladima tijekom i nakon izlaska iz skrbi)?

Sudionici iz dječjih domova navode kako bi priprema za izlazak trebala početi već pri samom smještaju u ustanovu, no praksa pokazuje različite iskustva u tom pogledu. Generalno, pripreme ovise o korisniku i njegovoj specifičnoj situaciji pa su individualizirane koliko mogu biti. Pripreme generalno počinju ili od prvog razreda srednje škole (kada ih upućuju u organizirano stanovanje), ili kada prelaze u stambenu zajednicu. Potom, neki pripreme počinju u zadnjoj godini pred otpust. Pripreme uključuju intenziviranje suradnje sa stručnjacima iz PU HZSR, timske sastanke s roditeljima, mladima, socijalnim radnicima iz Zavoda i sl. Nadalje, priprema ovisi o kapacitetima mlade osobe (posebno je izazovno kada mladi imaju intelektualne teškoće, probleme ovisnosti ili probleme mentalnog zdravlja).

Navode kako ne postoji protokol za pripremu i proces izlaska koji bi im usmjeravao rad. Individualni planovi izlaska se izrađuju no katkad su samo formalni i općeniti ili se stručnjaci ne mogu dovoljno posvetiti planiranju radi obima posla i obveza i prema drugim korisnicima o kojima brinu. Kod planiranja katkad se uključuje i participira i sam korisnik, a katkad stručni tim izrađuje plan s kojim se dijete upoznava. Neki koriste stručnu literaturu u ovom području koja im pomaže i usmjerava rad u procesu izlaska (npr. literatura Udruge Igra).

Kad je to moguće, mladima se produžuje obrazovni status na način da im se uplaćuju prekvalifikacije i osposobljavanja kako bi ostvarili formalne uvjete za dulji boravak u skrbi ali i kako bi se podigla razina njihove stručne sprema. U tom periodu mladi moraju tražiti posao i štedjeti kad se zaposle.

Velik dio pripreme (posebno u organiziranom stanovanju) usmjeren je na praktične i životne vještine poput: upravljanja financijama, održavanje kućanstva, kulinarske vještine, nabavka namirnica, osamostaljivanje u školskim obavezama, upoznavanje a administrativnim procedurama, vježbanje pronalaska stana i priprema za traženje posla, upisivanje vozačkog ispita. Po izlasku korisnici dobivaju policu zaklade Vaša pošta koja im se

uplaćuje u ratama. Mladi se u tom periodu i upoznaju s gradom i prostornim snalaženjem (jer do tada to nisu usvojili). Radi se i na socijalnim i emocionalnim vještinama i emocionalnoj pripremi za izlazak.

Dio sudionika surađuje s udrugama koje nude programe (grupne, individualne ili mentorstvo) za pripremu ili izlazak iz skrbi poput Igre i MoSta.

Suradnja s vanjskim dionicima u procesu izlaska primarno se odnosi na suradnju s HZSR, obrazovne institucije i spomenute udruge. U suradnji s HZSR nastoje saznati koje prava korisnik ostvaruje u procesu izlaska i zajednički odlučuju gdje će korisnik ići nakon napuštanja ustanove. Suradnja s PU HZSR ovisi o motivaciji, zainteresiranosti i angažmanu pojedinog stručnjaka u toj ustanovi.

Surađuju i s lokalnim vlastima pa tu navode i primjere dobre prakse- subvencioniranje stanova ili dodjelu stambenih prostora za stambene zajednice od strane grada i sl. Nadalje, surađuju i s privatnim sektorom, zakladama i donatorima koji mogu mladima pružiti financijsku podršku i pomoć. Ističu i suradnju s obrazovnim ustanovama, posebno u kontekstu programa prekvalifikacije i stručnog osposobljavanja te HZZ koji nudi i savjetovanje, pripremu za razgovor s poslodavcem i profesionalnu orijentaciju.

Budući da dio sudionika nema zakonske mehanizme niti instrumente koji bi im omogućili da i dalje pružaju podršku mladima po izlasku, ostaju u neformalnom odnosu s njima. Dio pak ima razvijene usluge mobilnog tima, savjetovalište za korisnike koji su izašli i prihvatilište za beskućnike (koje korisnici rijetko koriste zbog srama i inata).

Sudionici iz stambenih zajednica proces opisuju istovjetno sudionicima iz dječjih domova pri čemu dodaju kako proces pripreme mora teći postupno i navode kako su svjesni krize i tranzicijskog stresa za mlade koji izlazak nosi. Ukratko priprema počinje pri dolasku mladih u ovoj oblik skrbi. Navode kako rade individualno i grupno s mladima (radionice i sl). Rad planiraju kratkoročno (3-6 mjeseci) jer se dugoročno planiranje pokazalo neodrživim uz redovno revidiranje planova rada. I ova skupina navodi kako koriste OKVIRKO u svom radu s mladima. Što se tiče tema i područja rada, navode istovjetne kao i kolege iz dječjih domova (stanovanje, kulinarstvo, financije, profesionalna prezentacija, prava i povlastice mladih, osobni i emocionalni razvoj, odnosi s obiteljima i partnerima, održavanje kućanstva, najam stanova) no dodaju i implicitne elemente- a to su učenje mladih o otpornosti (i ustrajnosti u životu kao i poticanje mladih da budu samostalni i razviju uvjerenje i stav da mogu biti samodostatni i neovisni o drugima. Što se tiče suradnje, izjave su istovjetne kolegama iz dječjih domova (Udruga Igra, obrazovni sustav, poslodavci, HZZ, sindikati, lokalne firme, autoškole, matični odgajatelji, supervizori). I oni suradnji s HZSR opisuju različito, no ističu kako suradnja s njima također ovisi o volji, angažmanu pojedinaca. Generalno smatraju da je to tijelo nedovoljno integrirani i uključeni u proces izlaska iz skrbi.

Sudionici iz **odgojnih ustanova** ističu kako proces pripreme za izlazak počinje danom smještaja u ustanovu, no kako je riječ o djeci i mladima s problemima u ponašanju, potrebno je puno tretmansko raditi prije nego li se dođe do tema relevantnih za izlazak iz skrbi. Mlade je katkad teško motivirati za rad na temama pripreme za izlazak jer im se to čini daleko. Aktivno uključuju mlade u pripreme za izlazak. Priprema je individualna no ima neke slične zakonitosti i načela u svim ustanovama. Priprema se odnosi na suradnju s PU HZSR- 6 mjeseci pred izlazak. Mladi su aktivno uključeni i skupa planiraju izlazak. Mladoj osobi se pomaže pri pronalasku smještaja nakon izlaska (ako se ne vraća u obitelj) i posla. Planiraju se sredstva za najam stana. Neke ustanove imaju otpusne grupe. Rade se i posjete određenim ustanovama relevantnim za pripremu i izlazak. Neki slijede

OKVIRKO u radu. Surađuju i s udrugama (ako ih ima). Provode se i radionice (životopis, razgovor za posao i sl.). Puno rade na psihološkoj podršci i pripremi za samostalan život kako mladi ne bi regresirali u ponašanju kad izađu. Mobiliziraju resurse u lokalnim zajednicama u koje se mladi vraćaju (za savjetovanje, psihoterapiju, mentore...). Šire socijalnu mrežu mladih preko mentora. Provodi se savjetovanje mladih prije izlaska, povezivanje s obitelji i priprema obitelji onoliko koliko to mogu iz svoje pozicije. Spominju i važnost stručne prakse gdje mladi imaju priliku iskusiti rad i dobiti novac za posao. To im olakšava da se iskušaju u svijetu rada prije izlaska.

Sudionici tvrde su organizirana stanovanja bolji oblik pripreme za samostalan život/izlazak od klasičnog institucionalnog smještaja no ipak se sudionici zalažu za diferencirani tretman te postojanje različitih stupnjeva u osamostaljivanju mladih. Smatraju kako je i organizirano stanovanje umjetno i nedovoljno životno kao oblik smještaja. No, iako se zaista puno trude, smatraju kako je priprema u ustanovi (klasični smještaj ili organizirano stanovanje) uvijek nedovoljno i manjkavo jer mladi ovisе o pomoći odgajatelja. I kako je rečeno, prekidom smještaja prestaje formalna odgovornost odgajatelja, no mladi često ostaju s njima u kontaktu pa im i dalje pružaju podršku privatno i koliko mogu. Upozoravaju da bi bilo logično da osoba koja ima kontinuitet odnosa s mladom osobom nastavi pružati podršku mladima i nakon izlaska (npr. odgajatelji).

Što se tiče suradnje, već je istaknuto da je ona nedovoljna na raznim razinama, posebno u odnosu na HZSR. Ističu važnost udruga i civilnog sektora i njihovih programa za mlade. Ističu i važnost umrežavanja svih ustanova na ovu temu i organizacija kako bi se dijelila znanja i iskustva. Smatraju kako od nadležnog ministarstva dobivaju najmanje podrške.

Udomitelji ističu prednost udomiteljstva pred drugim oblicima skrbi u osamostaljivanju i podršku mladima. Priprema počinje dolaskom u obitelj i traje cijelo vrijeme, intenzivira se pred punoljetnost (posebno vezano uz raspolaganje novcem). Većina mladih ostaje bar jednu godinu nakon okončanja školovanja kod njih. Ističu kao su uvijek dostupni mladima (bez obzira na formalne odluke o okončanju skrbi). U okviru pripreme bave se financijskom podrškom (sufinanciranje tečajeva i prekvalifikacija, autoškola, plaćanje studija, štednja), konkretnom pomoći, osnaživanjem, emocionalnom podrškom. Pomažu im u pronalaženju posla i obrazovanju. Kraj obrazovanja („imati diplomu ili posao u rukama“) smatraju važnim za izlazak. Pomažu im i u traženju u stana. Uče ih životne vještine. Udruge spominju rad na ovim temama: briga o kućanstvu, odnosi prema poslodavcu, radionice životnih vještina, kreativne radionice, druženje s drugim mladima, mentorska podrška i sl.

Spominju i postojanje stambene zajednice u okviru udomiteljskih udruga koje nude mladima.

Surađuju s PU HZSR, udomiteljskim udrugama, ustanovama u lokalnoj zajednici i gradskim vlastima. Iskustva suradnje su raznolika i dostupnost podrške ovisi o lokalitetu i senzibiliziranosti pojedine zajednice za izazove udomiteljstva. Ističu donatore i stipendije za mlade pa i zaklade poput Vaša pošta. Najnezadovoljniji su suradnjom s HZSR, no kažu kako su PU različiti u postupanju i davanju važnosti posttretmanu.

Sudionici iz HZSR smatraju da proces izlaska nije dovoljno planiran niti procesan. Mladi su prepušteni sami sebi. Produžuju ne/formalne oblike školovanja kako bi produžili ostanak u skrbi dok ne sazriju. Kod zapošljavanja i najma stana se služe privatnim vezama. Suradnju s ustanovom u koju izdvojeno intenziviraju kad se približava punoljetnost, kraj školovanja ili istek odgojne mjere. Nastoje timski s pružateljima usluga alternativne skrbi planira izlazak. To im otežava fizička udaljenost ustanove/udomitelja. Kažu da su neke usluge

često na razini puke administracije i ne provode se adekvatno. Podrška je često neorganizirana i ovisi o dobroj volji stručnjaka kako u ustanovi tako i u Zavodu. Najčešće rade s mladima koji se sami dobrovoljno jave i tada ih upoznaju s materijalnim i nematerijalnom oblicima podrške i pomoći i pravima. No, sve je na mladoj osobi da odluči želi li se ili ne uključiti jer je punoljetna. Posao opisuju dominantno kroz rad s obiteljima dok je dijete izdvojeno (kroz mjere obiteljsko pravne zaštite) ili nakon izlaska omogućavanjem zakonom zajamčenih oblika materijalne pomoći, trijažom i koordiniranjem usluga u zajednici ili na razini zavoda (savjetovanje, liječenje od ovisnosti, PBIN uz uvjetni otpust, mjere stručne pomoći i podrške)... Dio spominje i praktičnu pomoć- odlazak na HZZ, HHZZO, i sl.

Nedostaje suradnje s različitim pružateljima usluga, a kvaliteta suradnje ovisi o stručnjaku kako u Zavodu, ustanovi tako i u organizacijama koje pružaju usluge za mlade.

Sudionici iz civilnog sektora su različite organizacije koje pristupaju podršci mladima kroz fleksibilne i njima prilagođene programe i aktivnosti koju su raznoliki i ovise o svakoj od tih organizacija. Tako npr. izvještavaju o dnevnom centru za beskućnike, grupnoj i individualnoj podršci, savjetovanju, psihoterapiji, umrežavanju i podršci mladima na društvenim mrežama, vršnjačkoj podršci, druženjima i zabavnim aktivnostima s mladima....

Surađuju najviše s CPUZ koji im upućuju korisnike u programe. Što se tiče potreba korisnika, surađuju POU Zagreb, autoškolama, poslodavcima, zdravstvenima ustanovama, humanitarnima organizacijama, organizacijama za slobodno vrijeme, udrugama...

- **Koje su dobre prakse i programi podrške koje su se pokazale uspješnim u olakšavanju procesa izlaska iz skrbi?**

Sudionici iz **dječjih domova** navode, osim već spomenutih pojedinačnih suradnji sa motiviranim i zainteresiranim stručnjacima na razni HZSR, surađuju i s pojedinim udrugama, privatnim sektorom, lokalnim vlastima. Spominje se važnost novčane potpore nakon izlaska koje osiguravaju neke zaklade i donatori, kao i financiranje vozačkog ispita od donatora i auto škola. Cijeni se i usluga mobilnog tima koja odlazi u obitelj korisnika. Naglašavaju i kako danas ipak postoji veća i bolja podrška za mlade nego ranije s naglaskom na stambene zajednice kao primjere dobrih praksi.

Sudionici iz **stambenih zajednica** ističu priručnik OKVIRKO, edukacije od strane SOS DSH i UNICEF-a, program polusamostalnog osamostaljivanja i mentorske podrške u SOS DSH koja omogućuje postepen izlazak iz skrbi, potom povisivanje dobi s 21 na 26 godina za boravak skrbi te suradnju s financijskim donatorima i poslovnim sektorom.

Sudionici iz **odgojnih ustanova** ističu pojedine primjere dobre suradnje s HZSR i udrugama. Ističu stambenu zajednicu za mlade koji su suočeni s beskućništvom kao primjer dobre prakse, jednokratne pomoći te sve više organiziranih stanovanja. Prednost je kada korisnici dolaze iz lokalne zajednice u kojoj je i ustanova (jer tada mogu raditi s obiteljima tijekom smještaja i po izlasku) kao i s mladima. Ističu primjere zaklada (Vaša pošta). Vršnjaci pomagači (bivši korisnici) također su dobar primjer, kao i osobni mentori.

Udomitelji ističu različite mogućnosti financijske podrške (stipendije za pripadnike romske manjine, police za mlade u okviru zaklada, stipendije od države ili lokalne vlasti). Ističu i primjere radionica i projekata i aktivnosti

za mlade na temu životnih vještina, zapošljavanja, i sl. te tribine s gospodarstvenicima kao primjer dobre prakse. Opisuju i generalnu prednost udomiteljstva pred drugim oblicima skrbi. Govore o prednosti/ dodatnim bodovima koja ova grupa mladih ostvaruje kod prijave u dom, državnih stipendija, upis na fakultet i sl. Ističu i mogućnost ostajanja u udomiteljstvu za vrijeme trajanja studija.

Cijene konzultacije, razmjenu iskustva i savjetovanje udomitelja te ističu primjere dobre suradnje s nekim PU. Ističu primjer CPUZ Selce u ovom području i podršci udomiteljima.

Sudionici iz **HZSR** navode organizacije civilnog društva (Udruga Igra, SZ CZND, Ambidekster), stambene zajednice i povećanje dobi s 21 na 26 godina za ostanak u skrbi.

Sudionici iz **civilnog društva** kao primjere dobre prakse ističu: povećan broj stambenih zajednica, mogućnost ostanka u skrbi do 26 godine, financijska podrška zaklada i donacija, suradnja unutar civilnog sektora na ovim temama, stabilnost i kontinuitet odnosa odgajatelja i udomitelja (koji i dalje neformalno prate i podržavaju mlade i nakon izlaska iz skrbi), socijalno mentorstvo, dostupnost socijalnih stanova, nekadašnji krizni smještaj za mlade u riziku od beskućništva.

• Što sudionici govore o beskućništvu mladih koji su izašli iz skrbi?

Sudionici iz dječjih domova u ovom pogledu govore o nekim ranjivijim skupinama za beskućništvo u odnosu na druge mlade koji izlaze iz skrbi- to su mladi s intelektualnim teškoćama, problemima mentalnog zdravlja i problemima ovisnosti. Oni su u riziku od beskućništva, no dio mladih je u riziku od prostitucije i kriminaliteta. Mladi su ranjivi i osjetljivi na socio- ekonomske uvjete u društvu koji mogu rezultirati beskućništvom. Nepripremljenost na samostalni život, manjak socijalne podrške i drugi rizici kao i strah od samostalnosti i emocionalna labilnost i nezrelost mogu dovesti do loših odluka koje rezultiraju beskućništvom. Neki mladi se i srame ili pokazuju otpor i inat smještaju u prihvatilište za beskućnike.

Sudionici iz stambenih zajednica naglašavaju kako su mnogi mladi suočeni s problemima pristupačnog stanovanja što je izazov koji ih stavlja u ranjivu poziciju za beskućništvo. U posebnom riziku su mladi koji se ne mogu vratiti u svoju primarnu obitelj što ih uz visoke cijene najмова stana i/ili nestabilno zaposlenje stavlja u još ranjiviju poziciju.

Sudionici iz **odgojnih ustanova** spominju tu temu kada mladi nemaju podršku obitelji (koje ih ne žele primiti ili ih izbace iz stana) i kada je često jedina opcija za mlade prihvatilište za beskućnike. Isto tako spominju i mlade s kompleksnim potrebama (ozbiljni problemi mentalnog zdravlja) koji su isto u povišenom riziku za beskućništvo jer uza sve drugo imaju i smanjenu radnu sposobnost.

Udomitelji spominju ovu temu kad mladi prebrzo, s 18 godina izađu iz skrbi pri čemu nemaju mogućnost povratka u vlastitu biološku obitelj, prepušteni su sami sebi i završe na ulici ili kao beskućnici.

Predstavnici **HZSR** kada govore o ovoj temi, ističu kako neki faktori povećavaju rizik od beskućništva. To su: neadekvatno financijsko upravljanje imovinom i sredstvima, teškoće pronalaska adekvatnog smještaja (cijene najma i prikladni stambeni prostor), nedostatna podrška u stambenom zbrinjavanju. Neki dijele iskustva s mladima koji su postali beskućnici nakon izlaska iz skrbi – što je, kako i sami kažu- neuspjeh cijelog sustava alternativne/socijalne skrbi i šire. Adresiraju se potrebe za razvojem sveobuhvatnih strategija koje bi adresirale

Mirosavljević, Anja

pitanja stambenog zbrinjavanja, financijskog upravljanja i socijalne podrške kako bi se smanjio rizik od beskućništva.

Predstavnici **civilnog sektora** navode da su svjesni da su korisnici koji izlaze iz skrbi u visokom riziku od beskućništva te kažu kako se taj rizik povećava kasnije u životu, ne odmah nakon izlaska (izgube posao, partnera, pogorša im se psihičko stanje....).

- **Koje su ključne preporuke za poboljšanje procesa izlaska iz skrbi?**

Tablica 14. Preporuke sudionika istraživanja

TKO?	KOME? Sustavu/Ustanovi	Stručnjacima
Sudionici iz dječjih domova	<ul style="list-style-type: none"> • Standardizirati podršku i suradnju svih dionika u procesu izlaska iz skrbi (posebno HZSR) • Razviti strukturirane programe podrške i usluga za mlade koji izlaze iz skrbi • Ubrzati proces lišenja roditeljske skrbi • Uvesti psihoterapijskih i psihijatrijske usluge unutar svih domova za djecu • Omogućiti prednost pristupa djece iz alternativne skrbi na psihijatrijske i psihoterapijske usluge • Osigurati adekvatnu podršku (posebno naklon izlaska) mladima s intelektualnim teškoćama, problemima mentalnog zdravlja i ovisnostima • Senzibilizirati nastavnike i školsko osoblje o specifičnim potrebama i izazovima s kojima se suočavaju djeca iz skrbi • Uvođenje mentora • Uvođenje većeg broja mobilnih timova za rad s obiteljima dok su djeca izdvojena i kad se djeca planiraju vratiti u obitelj • Osigurati prednost pri zapošljavanju za mlade iz skrbi • Osigurati sustavnu financijsku podršku mladima nakon izlaska • Osigurati dugoročno praćenje i psihosocijalnu podršku korisnicima nakon izlaska (2-3 godine) • Organizirati edukacije za stručnjake (statistički pokazatelji o mladima koji izlaze iz skrbi, primjeri iz prakse, razmjena iskustva) i umrežiti stručnjake koji se bave ovom temom na razini RH • Ponuditi više radionica životnih vještina mladima nego sada • Jačati suradnje ustanove i lokalne zajednice kako bi se proširili resursi i mogućnosti za mlade koji izlaze iz skrbi 	<p>Poželjna obilježja odgajatelja i stručnjaka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odgajatelji u OZ moraju biti od ranije poznati djeci i iskusni u radu • Educirani za razumijevanje razvojnih potreba djece izdvojenih iz svojih obitelji • Znaju prepoznavati različiti potreba koje proizlaze iz individualnih životnih priča djece i mladih. • Posjeduju specifična znanja vezana uz izazove s kojima se mladi suočavaju pri izlasku iz skrbi • Poznaju resurse i usluge u specifičnoj lokalnoj zajednici, • Autentičnost i razvijenost praktičnih vještina (kuhanje, vožnja i sl). • Otvoren, spreman na učenje od korisnika, human i pokazuje humanističke vrijednosti, mladolik, aktivan, empatičan, omogućuje stvaranje povjerenja i olakšava komunikaciju s mladima

<p>Sudionici stambenih zajednica</p>	<p>iz</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uvesti prikupljanje, analizu i evaluaciju podataka vezanih uz mlade koje izlaze iz skrbi i posttremanskih praksi • Uvesti radno mjesto/eksperta na razini ministarstva koji bi bio odgovoran za koordinaciju, zagovaranje i implementaciju politika usmjerenih na poboljšanje života mladih iz skrbi • Ujednačiti posttremanske prakse i usluge u svim ustanovama i svim dijelovima Hrvatske i standardizirati procese i korake izlaska iz skrbi na razini RH • Osnažiti suradnju različitih dionika u procesu izlaska iz skrbi • Osnovati nacionalno tijelo predstavnika mladih iz skrbi • Olakšati dostupnost i transparentnost informacija o pravima i uslugama za mlade koji izlaze iz skrbi • Osigurati kontinuirane edukacija postojećih stručnjaka (na aktualne teme i promjene u sustavu socijalne skrbi, pristupa i rada s mladima s kompleksnim potrebama) • Uvođenje posttremanskih kolegija na fakultetima • Ukinuti reorganizaciju HZSR i vratiti specijalizirane odjele za djecu i mlade • Jasnije definirati radna mjesta i zadatke odgajatelja u stambenim zajednicama • Kreirati i ponuditi usluge savjetovanja vezano uz naknadnu pomoć i skrb koju provodi stručnjak iz alternativne skrbi koji je mladima dobro poznat • Snažnije uključivati mlade u proces donošenja odluka o njihovom životu i izlasku iz skrbi 	<p>Poželjna obilježja odgajatelja i stručnjaka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvijene motivacijske tehnike, pregovaračke vještine • Razvijena sposobnost koordinacije i usmjeravanja mladih • Uvažava participaciju mladih u radu • Proaktivan i informiran o svima pravima mladih • Snalažljiv i prilagodljiv promjenjivim okolnostima • Kompetentan raditi na emocionalnom dijelu prorade trauma s mladima • Smiren, empatičan, strpljiv, brižan, pozitivnog stava, autentičan
<p>Sudionici odgojnih ustanova</p>	<p>iz</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostaviti dobar i umrežen sustav podrške mladima po izlasku • Kreirati koncept i strategiju posttremana za sve dionike • Kreirati standarde i standardizirati proces izlaska iz skrbi na razini RH • Razviti nove usluge za mlade koji izlaze iz skrbi ili su izašli (posebno psihosocijalnu podršku) 	

-
- Uvesti organizirano stanovanje kao obvezno bar 6 mjeseci pred izlazak
 - Osigurati kontinuitet skrbi i odnosa (stručnjaci iz ustanova bi trebali pružati naknadnu skrb mladima 6 mjeseci nakon izlaska)
 - Uvesti mentorstvo
 - Intenzivirati suradnju ustanova i PU HZSR
 - Unaprijediti rad HZSR vezano uz donošenje primjerenih rješenja o uslugama koje su u skladu s potrebama mladih
 - Iskoristiti resurse digitalnih tehnologija u rad sa suradnim ustanovama i mladima koji i zašli iz skrbi (sastanci na Zoom platformi, Viber i WhatsApp pozivi)
 - Kreirati poduzetničke start up programe za mlade koji izlaze ili su izašli iz skrbi

Udomitelji i sudionici iz udomiteljskih udruga

- Uspostaviti ujednačeni i kvalitetni sustav posttretmanske zaštite za mlade
 - Ujednačiti kriterije za izlazak iz skrbi na razini sustava (fleksibilniji kriteriji i u skladu s potrebama mladih, a ne zapošljavanje ili dob)
 - Osigurati podršku mladima 2-3 godine nakon izlaska iz skrbi
 - Razviti kvalitetniju posttretmansku zaštitu za mlade s kompleksnim potrebama (npr. intelektualnim teškoćama)
 - Uspostaviti kontinuirani i kvalitetni sustav stambenog zbrinjavanja mladih koji izlaze iz skrbi (npr. državnih stanova ili subvencija za podstanarske stanove)
 - Ujednačiti na razini RH financijske potpore za mlade (stipendije, štednje za mlade)
 - Osigurati da mladi koji izlaze iz skrbi ostvaruju prioritet pri zapošljavanju te da poslodavci mogu ostvariti određene pogodnosti ako zaposle mladu osobu koja izlazi iz skrbi
 - Uvesti mentorstvo
 - Naknadna skrb mora biti obavezna za sve mlade i provedena od strane HZSR
-

- Izdvojiti uslugu udomiteljstva iz nadležnosti Hrvatskog zavoda za socijalni rad u posebnu jedinicu ili kreirati posebne timove za podršku udomiteljstvu
- Ujednačiti postupanja svih PU HZSR na razini RH vezano uz process izlaska iz skrbi (npr. dodjelu materijalne pomoći mladima i materijalnih prava; važnost adekvatne procjene spremnosti korisnika za izlazak iz skrbi; PU moraju provoditi naknadnu skrb i ona mora biti ujednačena na razini RH uvažavajući načela participacije mladih i individualnog planiranja posttretmana)

**Sudionici iz
civilnog sektora**

- Ujednačiti podršku nakon izlaska iz skrbi u svim dijelovima RH
 - Regulirati kriterije za dobivanje gradskih stanova kako bi se mladi iz alternativne skrbi uvrstili među prioritete i radi iskustva života u skrbi dobili dodatne bodove na natječajima, što bi im olakšalo pristup adekvatnom smještaju
 - Osnažiti socijalno mentorstvo za mlade koji izlaze iz skrbi
 - Osnažiti participaciju mladih iz skrbi na svim razinama
 - Osigurati podršku i mentorstvo u poslovnom okruženju (radi zadržavanja posla)
 - Osigurati kontinuirano financiranje i konceptualni razvoj stambenih zajednica kako bi adekvatno pripremale mlade za izlazak
 - Kreirati i ujednačiti te učiniti javno dostupnim kriterije za ulazak u svaku stambenu zajednicu
 - Osigurati kontinuitet stručnjaka koji rade s mladima tijekom cijelog procesa izlaska iz skrbi

 - Osnažiti stručnjake koji rade u alternativnoj skrbi (edukacija, supervizija, podrška stručnjacima)
 - Smanjiti broj korisnika s kojima stručnjaci rade u sustavu alternativne skrbi
-

-
- Osnovati kuće za krizni transforni smještaj te rad s obiteljima dok su djeca još na smještaju kako bi se osigurao lakši izlazak iz skrbi
 - Kreirati mrežu stručnjaka za razmjenu informacija i osnaživanje kompetencija u području procesa izlaska iz skrbi
 - Osnažiti vršnjačke grupe podrške i vršnjak pomagače za mlade koji izlaze iz skrbi
 - Osigurati veću integraciju mladih u opću populaciju (veće uključivanje mladih iz skrbi u aktivnosti koje uključuju opću populaciju kako bi se izbjegla stigmatizacija i potaknulo stvaranje prirodnih (prijateljskih) mreža podrške od strane mladih/vršnjaka koji nisu korisnici sustava socijalne skrbi)

**Sudionici iz
Zavoda za socijalni
rad**

- Osnažiti posttremansku zaštitu i ujednačiti rad i mogućnosti tijekom procesa izlaska iz skrbi na razini cijele RH
- Posttretman izdvojiti iz PU HZSR u zaseban centar za mlade
- Unaprijediti kvalitetu alternativne skrbi (posebice se to odnosi na tretman djece i mladih s problemima u ponašanju koji su izdvojeni iz obitelji)
- Osnovati radne skupine za kreiranje protokola i modela procesa izlaska iz skrbi za specifične populacije
- Uvesti obvezu pripreme za izlazak barem 6 mjeseci pred izlazak
- Uvesti obvezu života u stambenim zajednicama/organiziranom stanovanju za sve korisnike barem 3 godine pred izlazak (posebno se to odnosi na udomiteljstvo i dječje domove)
- Formirati otpusne grupe u ustanovama
- Pustiti „otvorena vrata“ sustav socijalne skrbi da se mladi mogu obratiti za pomoć onda kada ju trebaju
- Osigurati da podrška mladima traje do 26/30te godine života no svakako ju vremenski/dobno ograničiti
- Osnažiti suradnju i umreženost svih dionika koji su važni za proces izlaska iz skrbi

Ključna obilježja stručnjaka koji rade s mladima koji izlaze iz skrbi:

- **Cjeloživotno obrazovanje i kontinuirano usavršavanje**
- **Imati iskustvo rada u ustanovama s djecom i mladima koji su izdvojeni iz obitelji**
- **Iskren interes za dobrobit mladih**
- **Prepoznaje vlastitih ograničenja i traženje podrške od strane drugih stručnjaka**
- **Brine o sebi**
- **Biti podrška, a ne kontrola u radu s mladima**
- **Raditi planski i promišljeno s mladima koji izlaze iz skrbi (znati ciljeve intervencija i trajanje intervencije)**

- Povećati broj stručnjaka u sustavu socijalne skrbi i ulagati u njihovu edukaciju i superviziju
 - Osnažiti ulogu socijalnih mentora za rad s mladima u procesu izlaska iz skrbi
 - Razviti strategije za zapošljavanje mladih iz skrbi i porezne olakšice za poslodavce
 - Kreirati javno dostupan katalog svih intervencija, prava i usluga na lokalnoj i nacionalnoj razini
 - Tijekom procesa izlaska iz skrbi (posebno tijekom perioda tranzicije) s korisnicima trebaju raditi stručnjaci iz ustanova alternativne skrbi ili mentori
 - Uvesti obveznu podršku za sve korisnike tijekom izlaska iz skrbi, a posebice u periodu nakon izlaska
-
- **Autentičnost, empatija, aktivno slušanje**

Iz svega navedenog moguće je ukratko i na generalnoj razini zaključiti i preporučiti sljedeće: Iako su posljednjih godina napravljeni pozitivni pomaci u alternativnoj skrbi pa i procesu izlaska iz skrbi, potrebno je dodatno unaprijediti kvalitetu alternativne skrbi, posebno u odnosu na tretman djece i mladih s problemima u ponašanju, te u odnosu na organizaciju i konceptualizaciju organiziranog stanovanja. Naime, poznato je da kvaliteta alternativne skrbi direktno utječe na proces izlaska iz skrbi kao i životne ishode mladih nakon izlaska iz skrbi.

U kontekstu procesa izlaska iz skrbi, potrebno je uvesti postupnu i fleksibilnu tranziciju djece i mladih iz skrbi s posebnim naglaskom na različite oblike naknadne podrške i pomoći posebno nakon izlaska iz skrbi. Procjena spremnosti korisnika na izlazak iz skrbi mora biti sveobuhvatna i utemeljena na stupnju zrelosti korisnika, potrebama i razvijenosti vještina u skladu s konceptom otpornosti i teorijom životnog puta. S mladima se i tijekom smještaja, ali i kasnije, treba raditi na pitanjima identiteta, emocionalnim teškoćama kao i na nošenju s traumatskih i teškim životnim iskustvima. Mladi trebaju izaći iz skrbi kad su dobro pripremljeni za život koji ih čeka. Posebno je u tom pogledu pozitivna zakonska mogućnost ostanka u skrbi do 26 godine života korisnika. Uz to, mladi moraju imati mogućnost vratiti se u skrb ukoliko se nađu u krizi. Mladima se mora osigurati kontinuitet odnosa i socijalna podrška osobe (brižnog i uključenog odraslog) koji im pruža kontinuiranu podršku u procesu izlaska iz skrbi.

Potrebno je uvesti dugotrajne (do sredine 20ih godina života) sveobuhvatne specijalizirane oblike naknadne podrške i pomoći djeci i mladima, posebno za mlade s kompleksnim potrebama (ovisnosti, izražene problemi mentalnog zdravlja, mladi s teškoćama u intelektualnom funkcioniranju). Mladima je nakon izlaska potrebna podrška u stanovanju, zaposlenju, zdravlju (posebno mentalnom), financijama, obrazovanju, socijalnoj podršci... Mladima se mora i kroz naknadnu skrb osigurati kontinuitet skrbi. Podrška mladima mora biti individualizirana i usklađena s potrebama svake mlade osobe uz snažnu participaciju mladih u tom procesu.

Cjelokupni proces izlaska iz skrbi treba ujednačiti na razini RH, u skladu s preporukama sudionika i identificiranim teškoćama i potrebama mladih te osigurati da su priprema za izlazak, tranzicija tijekom izlaska i podrška nakon izlaska iz skrbi cjeloviti i povezani proces.

*Ovaj program financira Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
Sadržaj ovog dokumenta u isključivoj je odgovornosti Udruga Igra i ne održava nužno stajalište Ministarstva
rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.*